

BIULETYN

Nr 26 (891) • 15 marca 2012 • © PISM

Redakcja: Marcin Zaborowski (redaktor naczelny), Katarzyna Staniewska (sekretarz redakcji),
Jarosław Ćwiek-Karpowicz, Beata Górka-Winter, Artur Gradziuk, Beata Wojna

Konsekwencje eurazjatyckiej integracji Kazachstanu dla stosunków gospodarczych z Unią Europejską

Konrad Zasztowt

W 2012 r. Rosja, Kazachstan i Białoruś rozpoczęły etap ścisłej integracji ekonomicznej, inaugurując Wspólną Przestrzeń Gospodarczą w ramach działającej od lipca 2010 r. Unii Celnej. Jednocześnie rośnie znaczenie współpracy gospodarczej kazachsko-chińskiej. Niezależnie od eurazjatyckiej integracji ekonomicznej Unia Europejska pozostaje wciąż głównym partnerem gospodarczym Kazachstanu, a Polska powinna sprzyjać działaniom UE na rzecz politycznego i gospodarczego zbliżenia unijno-kazachskiego.

Sytuacja gospodarcza Kazachstanu. Niezależnie od członkostwa w zdominowanej politycznie i ekonomicznie przez Rosję Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej (WPG) Kazachstan ma szansę do końca 2012 r. wstąpić do Międzynarodowej Organizacji Handlu (WTO). Jego wskaźnik PKB na mieszkańca jest najwyższy po Federacji Rosyjskiej wśród krajów Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) – 13 000 dol. wobec 16 700 dol. w Rosji. Kazachstan jest w rankingu *Doing Business* liderem wśród państw WNP pod względem przyjaznego środowiska dla biznesu. Jego wzrost gospodarczy w 2011 r. wyniósł 6,5%, a Rosji 4,3%. Kazachstan nie został dotknięty kryzysem gospodarczym równie mocno jak jego północny sąsiad. W kryzysowym roku 2009 spadek PKB Rosji wyniósł –7,8%, podczas gdy Kazachstan zdołał zachować wzrost gospodarczy, mimo zahamowania jego tempa (1,2%). Wyjściu z kryzysu i dalszemu rozwojowi jego gospodarki sprzyjają rosnące od połowy 2009 r. ceny ropy. Głównym zagrożeniem dla tego państwa pozostaje jednak nadmierna zależność gospodarki od sektora wydobywczego. Odpowiedzią na to jest rządowy program industrialno-innowacyjnego rozwoju, którego celem jest zwiększenie udziału w gospodarce innych sektorów.

Współpraca gospodarcza z Rosją i skutki utworzenia WPG dla Kazachstanu. Potrzeba reintegracji ekonomicznej państw dawnego ZSRR była wielokrotnie podkreślana przez prezydenta Kazachstanu Nursułtana Nazarbajewa. Współgrała przy tym z polityką Rosji, dążącej do odbudowy potęgi mocarstwowej przez rekonstrukcję wpływów ekonomicznych na obszarze byłego Związku Radzieckiego. Realizacji tej koncepcji mają służyć kolejne projekty integracyjne, m.in. Unii Celnej od 2010 r. oraz jej następnego etapu, WPG, od 2012 r. Następną fazą integracji ma być Euroazjatycka Unia Gospodarcza, której utworzenie planowane jest na rok 2015.

Dotychczasowa praktyka budowy organizacji gospodarczych wskazuje, że miały one doraźne znaczenie polityczne, w mniejszym stopniu ekonomiczne, a zarówno Rosja, jak i Kazachstan dążyły – wbrew deklarowanym celom – do uniezależnienia swoich systemów energetycznych i transportowych. Obecna integracja – realizowana w ramach WPG – może postawić pod znakiem zapytania wiele kazachskich projektów, których celem jest niezależność od północnego sąsiada, m.in. budowę zakładów gazowych w rejonie złoża gazu Karaczaganak, mających uniezależnić Kazachstan od analogicznego kompleksu w rosyjskim Orenburgu, przejście rafinerii w Pawłodarze z przetwórstwa ropy syberyjskiej na kazachską czy też rozbudowę szlaków kolejowych, uniezależniającą Kazachstan od sieci rosyjskiej. Wprowadzana teraz w życie WPG przynosi istotne zmiany, które wpłyną na rzeczywistość gospodarczą Kazachstanu. Projekt ten ma gwarantować cztery swobody wzorowane na unijnych: przepływu osób, kapitału, towarów i świadczenia usług. W praktyce oznacza to zagrożenia związane z migracją: wyjazd najaktywniejszej części społeczeństwa kazachskiego

do Rosji, zdominowanie miejscowej warstwy menedżerskiej przez Rosjan wraz z napływem rosyjskiego kapitału i przejściem kazachskich przedsiębiorstw. Napływ rosyjskich towarów konsumpcyjnych, często bardziej konkurencyjnych, jest zagrożeniem dla kazachskich producentów. Jednak w dalszej perspektywie – jak zakłada rząd w Astanie – utworzenie WPG doprowadzi do podniesienia jakości miejscowej produkcji. Ma także przyciągnąć rosyjski kapitał, dla którego magnesem są warunki inwestycyjne lepsze niż w Rosji.

Współpraca z Chinami. Utworzenie WPG ma hamować agresywną chińską ekspansję gospodarczą na rynku kazachskim. W ostatnich latach Chiny stają się coraz ważniejszym partnerem handlowym Kazachstanu. Oba państwa są członkami wspólnej struktury polityczno-gospodarczej – Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Udział Chin w kazachskim eksporcie i imporcie systematycznie rośnie. Priorytetem obu państw jest współpraca energetyczna. Kazachstan dąży do dywersyfikacji kierunków eksportu swoich węglowodorów, a Chiny – do uzyskania ich alternatywnych źródeł. Do 2009 r. Kazachstan pozostawał zdany prawie wyłącznie na sieć przesyłową odziedziczoną po ZSRR, a więc eksport do Rosji i tranzyt przez jej terytorium. Radykalna zmiana tej sytuacji nastąpiła wraz z uruchomieniem tras przesyłu węglowodorów do Chin: ropociągu Atyrau–Alaszankou z zachodniego Kazachstanu oraz gazociągu środkowoazjatyckiego. Chiny inwestują w eksploatację złóż ropy położonych w sąsiedztwie ropociągu Atyrau–Alaszankou oraz modernizację rafinerii (Atyrau). Eksport kazachskich węglowodorów do Chin przewyższa znacznie łączny ich eksport do wszystkich krajów WNP. Kazachstan staje się też coraz ważniejszym szlakiem tranzytu towarów chińskich na rynki Rosji, Iranu, Turcji, a także UE. Negatywną cechą kazachsko-chińskich relacji gospodarczych – z punktu widzenia Kazachstanu – jest jednak dominacja surowców w eksporcie i towarów przemysłowych w imporcie.

Znaczenie UE dla Kazachstanu. Mimo rosnącego znaczenia Chin, a także ścisłej integracji ekonomicznej z Rosją, UE pozostanie głównym partnerem gospodarczym Kazachstanu. Państwami inwestującymi tam najwięcej są Holandia, Wielka Brytania, Francja, Austria i Niemcy. Spośród państw UE najwyższą sumę osiągnęły inwestycje holenderskie – 30 259,7 mln dol. w 2010 r. Dla porównania inwestycje Rosji w Kazachstanie wyniosły w 2010 r. 1114,1 mln dol., a Chin – 2852,9 mln dol. Państwa UE, w tym przede wszystkim Włochy, Francja i Holandia, a także Austria, Niemcy i Wielka Brytania, są największymi odbiorcami kazachskiego eksportu, na który składa się przede wszystkim ropa i produkty ropopochodne. Główni importerzy w Europie Środkowej to Rumunia, Polska i Węgry.

Na liście najważniejszych eksporterów do Kazachstanu UE nie zajmuje jednak pozycji lidera. Większość towarów trafia na rynek kazachski z Rosji i Chin (odpowiednio 37% i 13,3% całości importu w 2010 r.). Spośród krajów unijnych szczególnie znaczącymi eksporterami pozostają tylko Niemcy i Włochy (odpowiednio 6% i 5% całości importu w 2010 r.). Polska, choć nie znajduje się w czołówce europejskich eksporterów, pozostaje relatywnie istotnym partnerem handlowym Kazachstanu wśród państw UE. Polski eksport obejmuje wyroby chemiczne, elektromaszynowe, drzewno-papiernicze, mięso i owoce. Wejście Kazachstanu do Unii Celnej w 2010 r. spowodowało jednak podwyżki ceł, które w przypadku części polskich towarów okazały się zaporowe.

Rekomendacje dla UE i Polski. Pomyślne zakończenie starań Kazachstanu o członkostwo w WTO będzie stymulować kazachsko-unijne relacje gospodarcze. Polska powinna wspierać proces zbliżenia Kazachstanu z UE, podejmując działania w celu podpisania z tym państwem nowego rozszerzonego Porozumienia o partnerstwie i współpracy. Negocjując nowe ramy stosunków unijno-kazachskich, należy uwzględnić potrzeby polskich producentów eksportujących na rynek Kazachstanu.

Z punktu widzenia państw europejskich strategicznie ważny jest dostęp do kazachskich surowców mineralnych, w tym energetycznych. UE powinna kontynuować starania w sprawie eksportu kazachskiego gazu szlakiem transkaspjsko-kaukaskim do Europy. Ma on znaczenie dla europejskiego bezpieczeństwa energetycznego jako alternatywne wobec Rosji źródło węglowodorów.

W interesie UE leży też wzmacnianie niezależności ekonomicznej i politycznej Kazachstanu od północnego sąsiada. Gospodarczy sukces rządu w Astanie oddala ryzyko politycznej destabilizacji i redukcji Kazachstanu do roli zaplecza surowcowego Rosji lub Chin. UE i Polska powinny rozwijać współpracę z kazachskim rządem nie tylko w sferze ekonomicznej. Ważne jest także rozszerzenie unijnej oferty współpracy politycznej, kulturalnej i edukacyjnej skierowanej do Kazachstanu. Państwo to w ramach WPG z Rosją i Białorusią staje się obecnie sąsiadem UE. Działania w celu modernizacji gospodarczej i politycznej Kazachstanu powinny stać się ważnym elementem unijnej polityki środkowoazjatyckiej.